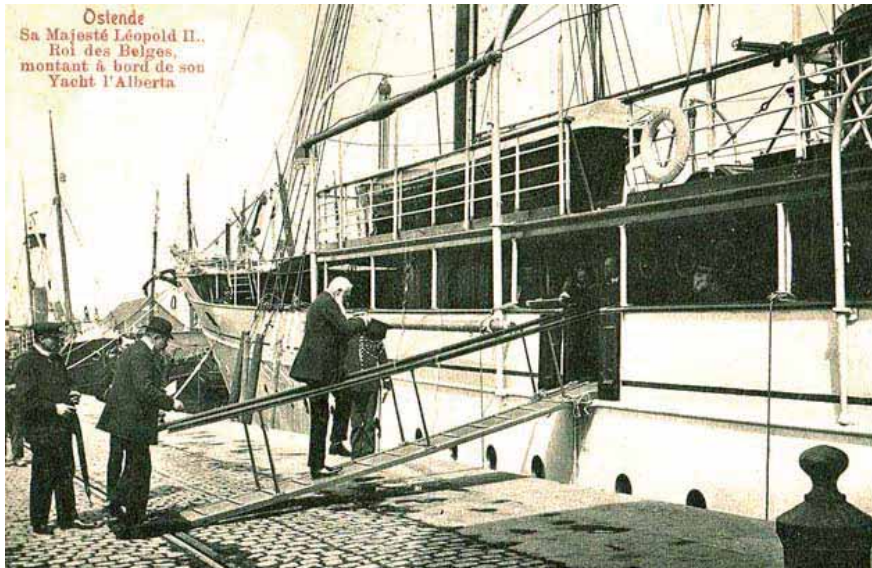

LEOPOLD II EN MAROKKO

Bij Leopold II denkt u aan Congo, maar de man wou oorspronkelijk ook Borneo, de Filipijnen, China en Palestina koloniseren. En niet te vergeten Marokko: daar liet hij het niet bij één poging. Die vergeten koloniale ambitie geeft ons een nog duidelijker beeld van de megalomane vorst. Was hij in zijn opzet geslaagd, dan zouden de Marokkanen van het Rif, die uit Oujda, Berkane of al Hoceima Belg zijn geweest lang voor ze in 1964 hier immigreerden.

Toen België pas was gesticht, zond Leopold I in 1832 als gezant een zekere Lecocq naar Fez. Het eerste wat die man opviel in de zoek van Fez was dat er Belgisch textiel werd verkocht, vooral afkomstig van de firma Veuve Biolet et Fils uit Verviers. Maar het werd niet rechtstreeks geïmporteerd; Marokkaans-joodse handelaars betrokken het via Cadiz in Spanje. Lecocq beschrijft heel plastisch zijn onderhoud in Fez met een minister van wat toen nog de keizer van Marokko werd genoemd:

‘De eerste minister wilde weten welke natie ik vertegenwoordigde. Ik antwoord: “België, ik ben Belg!” “Waar ligt dat?” vroeg de drogoman (tolk). Ik had mij aan de vraag, en aan zijn onwetendheid, verwacht. Daarom had ik een kaart van Europa meegebracht waarop ik de grenzen van België had getekend, iets groter dan in het echt weliswaar. Ze bekeken de kaart aan alle kanten. “Wij kennen die natie niet, die heeft nooit tribuut betaald aan de keizer (diplomatieke relaties onderhouden, *nvda*) en nooit consuls naar Tanger zonden.” Ik legde uit dat België vroeger onderdrukt was door Holland, zijn buur. Dat land kenden ze wel. In slecht Italiaans antwoordde hij: “*Buono Hollanda, pager tributo.*” (De Noordelijke Nederlanden hadden al in 1610 een vriendschapsverdrag gesloten met de Marokkaanse sultan tegen de gemeenschappelijke Spaanse vijand en hadden boten, kanonnen en zelfs mensen geleverd voor de gemeenschappelijke jihad tegen de Spanjaarden, *nvda*.) Hij hield blijkbaar van Holland ... en bleef maar op de kwestie hameren: “Waarom maakt België niet langer deel uit van Holland?” Ik legde uit dat de Belgen de Hollanders hadden verdreven, zoals de Moren de Fransen weldra zouden verdrijven uit Algerije (Marokko was tot 1912 nog onafhankelijk, *nvda*). Daar bleef het bij.’

Leopold II bleek andere interesses in Marokko te hebben dan alleen maar de afzet van Belgisch textiel. Het eerste Belgische consulaat werd dankzij de missie

Belgische missie ontscheept in Tanger (1888)

van Lecocq in 1838 in Tanger geopend. Daarna volgden Mogador (Essaouira) in 1842 en Mazagan (El Jadida) in 1868. In 1876 zond Marokko een eerste gezant naar Brussel, Sidi el Haj Mohamed el Zebdi. Hij arriveerde hier in juni en bezocht onder meer de wapenfabrieken van Luik. In datzelfde jaar kwam op initiatief van Leopold in Brussel de Conférence International Géographique bijeen, waar hij zijn plannen voor Midden-Afrika duidelijk maakte. De Marokkaanse sultan werd er ‘*membre d’honneur de l’oeuvre Africain*’. De reden hiervoor vertel ik dadelijk.

Leopold kende Marokko uit de eerste hand. In 1862 was hij afgereisd naar Sevilla om er in de Archivo General de Indias na te trekken hoeveel Spanje in zijn Latijns-Amerikaanse kolonies verdiende. De reis verliep per trein via de klassieke lijn Paris-Lyon-Marseille en dan per boot. Ze maakten een tussenstop in Tanger.

Het werd een eerste kennismaking en zijn belangstelling was gewekt. België zou de sultan 'expertise' brengen, en wapens.

In 1886 vroeg Moulay Hassan aan Gustaaf Dubois om een Marokkaanse zee-macht uit te bouwen. Het zouden maar enkele schepen worden, maar de sultan was tevreden en reikte Dubois voor bewezen diensten een *sabre d'honneur* uit. Twee jaar later werd een belangrijke Belgische expeditie op het getouw gezet. Leopold had plannen om een spoorlijn in Marokko aan te leggen die de havenstad Tanger moest verbinden met Meknes, een van de hoofdsteden. In Luik werd ter demonstratie een verkleinde spoorweg gebouwd, met locomotief en tender. Het ging om een kilometer smalspoor van 60 cm breed, een kleine locomotief van 1100 kg met een tender van 270 kg en een personenrijtuig. Bij de expeditie waren onder meer de Brusselse professor en politicus Edmond Picard en de schilder Theo Van Rysselberghe betrokken, die over de onderneming een boek uitbrachten met als titel *El Moghreb al Aksa*.

Dit alles werd in Tanger klaargemaakt voor vervoer naar Meknes, een van de toenmalige hoofdsteden van Marokko. De locomotief werd in een houten constructie gedragen door een dozijn kamelen. In totaal dienden 150 kamelen ingezet om al het spoorwegmaterieel te transporteren. De expeditie arriveerde op 2 februari in Meknes en het smalspoor werd opgesteld in de Agdal (tuin) van het paleis. De sultan zelf keek toe hoe zijn vrouwen en kinderen plaatsnamen in het unieke, prachtig ingerichte rijtuig.

Volgens jaloerse Franse diplomaten die ook aanwezig waren, was het cirkelvormige traject niet al te best aangelegd en moest er af en toe geduwd worden. Of dat de reden is waarom België de spoorweg niet mocht aanleggen, is onwaarschijnlijk. Het waren de Fransen die gingen dwarsliggen.

EL
MOGHREB AL AKSA

—
UNE MISSION BELGE AU MAROC

PAR

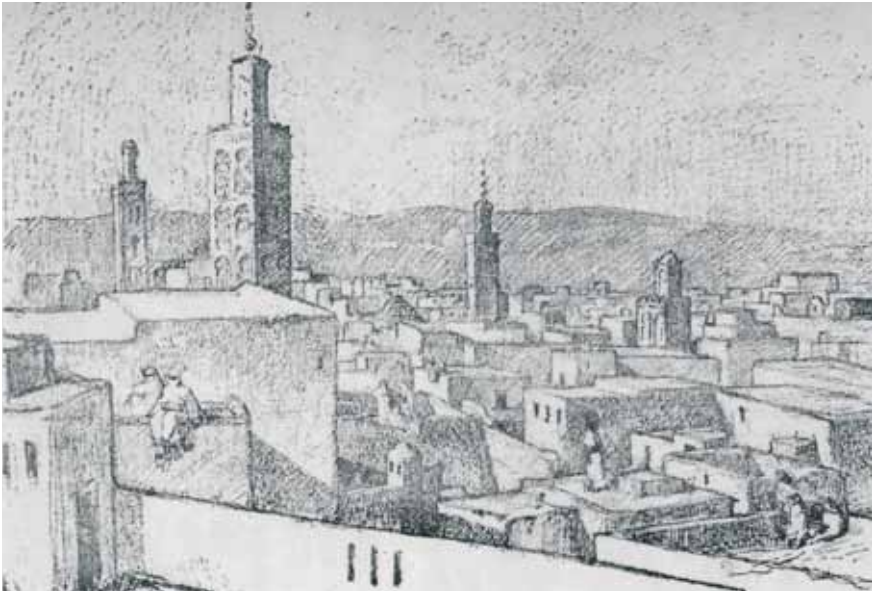
Edmond Picard

AVEC INTERPRÉTATIONS PAR THÉO VAN RYSSELBERGHE

ET FRONTISPICE PAR ODILON REDON

BRUXELLES
FERDINAND LARCIER, ÉDITEUR
MDCCCLXXXIX

Reisindrukken van Theo Van Rysselberghe in El Maghreb al Aksa

Een kolonie in Tarfaya?

Tarfaya ligt op de Marokkaanse kust, tegenover de Canarische Eilanden, tussen Tan Tan en Layoun. De Europeanen kennen het ook als Kaap Jubu.

In 1888 richtte Leopold II de Association congolaise et africaine de la Croix-Rouge op, die mee werd gefinancierd door industriëlen als Anspach, Solvay of Remy (uit Leuven). De vereniging was gevestigd in de Naamsestraat 12 te Brussel in een van de kantoren van Congo-Vrijstaat. Officieel wilde ze er een gezondheidscentrum en sanatorium oprichten, een ‘Villa Coloniale’ voor zieke ambtenaren die uit Congo gerepatriëerd werden en daar de eerste verzorging zouden krijgen. Maar er waren ook andere bedoelingen, namelijk een grote handelspost oprichten waar de goederen konden worden verhandeld die via de Sahara-karavaanroutes uit alle richtingen arriveerden, zelfs uit Timboektoe. Ze dacht ook aan een textielindustrie op basis van de wol van berberschappen, de befaamde Merino’s, genoemd naar de Banu Marin. Die leverden Marokko een belangrijke dynastie (de Meriniden) die regeerde van 1216 tot 1465.

Het plan ging niet door wegens de tegenkanting van andere Europese mogendheden zoals Frankrijk, dat zelf Marokko wilde koloniseren, en Spanje dat vreesde voor concurrentie in zijn kolonie de Canarische Eilanden, maar ook Portugal en Groot-Brittannië waren tegen Leopolds plannen.

Leopold II en de arganolie

In 1897 reisde Leopold II zelf naar Marokko, aan boord van zijn jacht Clémentine en onder de schuilnaam Comte de Ravenstein. Hij vertrok op 11 september uit Oostende en bezocht Mogador (Essaouira), waar hij aan land ging om te

Arganboom met geiten

jagen op groot wild. Er kwamen toen nog leeuwen voor in Marokko. Leopold zag er ook een merkwaardige boom, de argan; uit de noten daarvan wordt een speciale olie getrokken die nu in Europa heel gewild is, en erg duur. Leopold zag toekomst in die olie en droeg de Belgische viceconsul in Mogador, ene Johnston, op om een uitgebreid verslag te maken over de economische mogelijkheden van de arganboom. Via Casablanca en Ksar el Kebir arriveerde hij in Tanger. Daar kocht hij terreinen rond Cap Spartel en de grotten van Hercules. Hij zou ze later weer van de hand doen.

Terug in België stelde hij een plan op om in Ceuta/Sabta een luxueus winterverblijf te bouwen, maar door Spaanse tegenkanting kwam ook daar niets van terecht. In 1900 zou hij met zijn nieuwe jacht Alberta nog een laatste maal Mogador en Tanger bezoeken.

In 1904 stuurde hij een missie naar Moulay Abdel Azziz in Fez onder leiding van gevolmachtigd minister de Buisseret. Ze hadden een reeks geschenken bij, onder andere een Nordenfeldtkanon, een van de specialiteiten van Cockerill in Luik. Dat type kanon had zijn verdiensten al bewezen op heel moeilijk terrein in Congo. Dankzij die kleine, draagbare kanonnen kon Leopold II de Zanzibari-

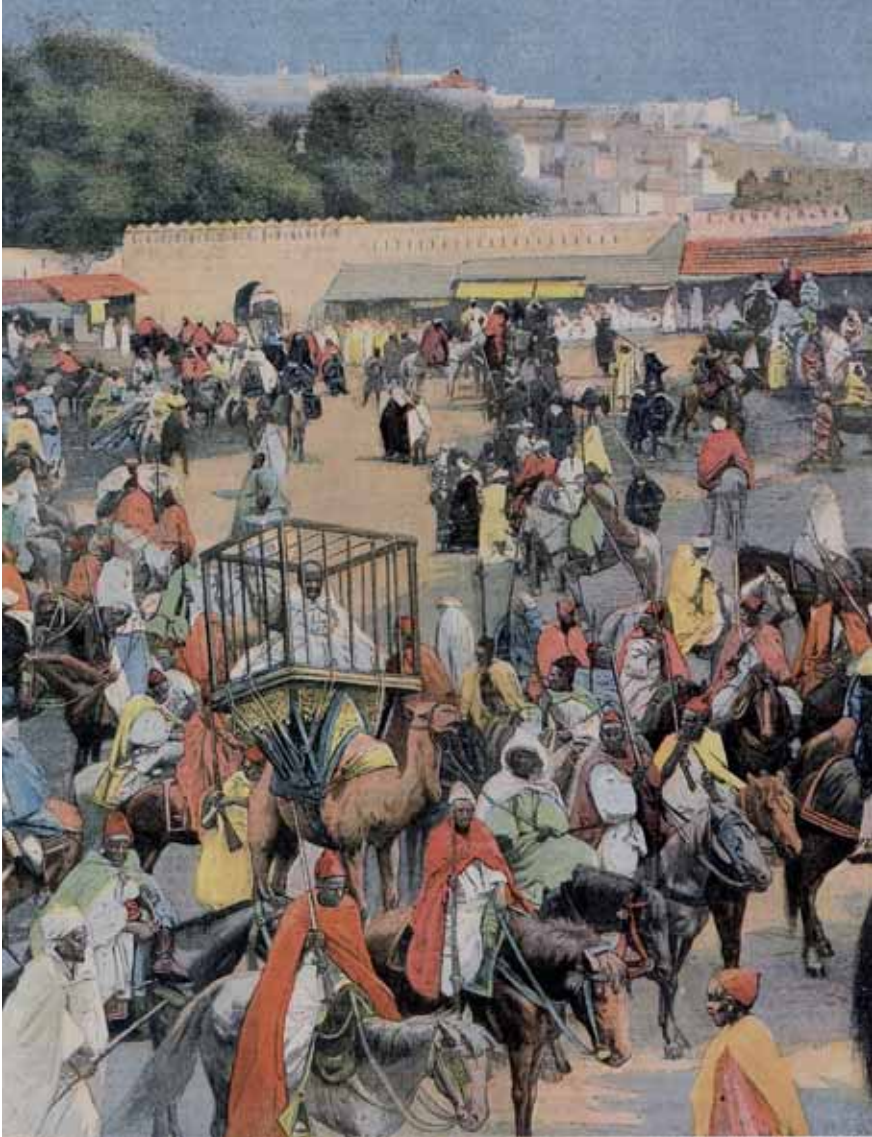

Arabieren in Congo verslaan en hun ivoorhandel overnemen. Het kanon werd gemonteerd op een houten gestel dat door twee kamelen werd gedragen. Daarnaast hadden ze ook nog een motorfiets voor Abdel Azziz, een verrekijker, een foto-toestel, een telegraaf – Abdel Azziz had de eerste telegraafkabel tussen Gibraltar en Tanger laten aanleggen – en een röntgentoestel. Dat laatste veroorzaakte veel commotie toen de sultan dankzij dat apparaat de beenderen in zijn hand kon zien. Maar het leukst vond hij het kanon. Op foto's is te zien hoe hij zelf in de tuinen van het paleis het kanon afschiet. De delegatie bleef zes weken ter plekke.

Sultan Moulay Aziz met Belgisch kanon

De laatste Belgische kolonisatiepoging in Marokko is wel de merkwaardigste. In 1906 probeerde Leopold in het Rif, naast een Frans en Spaans Marokko, ook een stukje Belgisch Marokko uit te bouwen.

Bou Hamara gevangen

In het Rif had de rebel Bou Hamara zich uitgeroepen tot sultan onder de naam Moulay Mohammed. Zijn bijnaam Bou Hamara betekent ‘de man met de ezelin’. Hij had carrière gemaakt als wonderdoener en zo een grote aanhang uitgebouwd. Hij had zijn hoofdstad gevestigd in Selouane, een stadje ten zuiden van Melilla en Nador. In 1907 strekte zijn gebied zich uit over het grootste deel van het Rif van Oujda over Taza tot Sadina, op zo’n 20 km van Fez, een totale breedte van 900 km, tweemaal groter dan België. En hij controleerde de mijnen van Beni Boyafrou, waar ook de Spanjaarden op aasden. Hij had zo’n 20.000 strijders onder zich.

Leopold besloot Bou Hamara te steunen en stuurde hem onder meer twee Nordenfeldtkanonnen en 1200 FN-geweren. In totaal trokken zo’n 600 Belgen naar het gebied in de hoop er te koloniseren. Vooral de Middellandse Zeekust net naast Nador, waar het Mar Chica ligt (‘het Zeetje’ in het Spaans, *Sabkhat Bou Afeq* in het Arabisch), interesseerde Leopold II, want daar lag ook Beni Boyafrou en zijn mijnen. Het mocht niet zijn: in augustus 1908 werd Bou Hamara door de troepen van de sultan verslagen en in een ijzeren kooi naar Fez gestuurd.

Daar wacht hem een verschrikkelijk lot: in de tuinen van het paleis wordt hij in de leeuwenkooi geworpen. Terwijl de sultan en zijn harem vanaf de terrassen van het paleis toekijken, worden de leeuwen aangepord Bou Hamara te verslinden. Ze hebben er echter niet veel zin in: één leeuw bijt hem een arm af, en dat is het. Daarop komt een dienaar en trekt met een ijzeren haak Bou Hamara, die nog steeds bij bewustzijn is, tot aan de tralies en doorboort zijn hart met een dolk.

Het einde van Bou Hamara betekende ook het einde van Leopolds kolonisatiepogingen in Marokko.